

Görkəmli ədəbiyyat adamları Kamal Talıbzadə haqqında

Yaşar QARAYEV

Görkəmli tənqidçi və ədəbiyyatşünas Kamal Talıbzadə otuz ilə yaxındır ki, ədəbi tənqidlə ardıcıl və müntəzəm şəkildə məşğul olur. Müasir ədəbi tənqidin tarixi və nəzəriyyəsi, onun professional və sənətkarlıq vəziyyətini, metodologiyası və poetika problemləri bir mü-təxəssis kimi, onun elmi-ədəbi marağının istiqamətini və daimi, dəyişməz hədəfini təşkil edir. Ədəbi tənqidimizin bu günü ilə onun tarixi keçmişi, ənənələri, inkişaf qanunauyğunlu-ğu arasında əlaqə müəllifi həmişə eyni vaxtda düşündürür, müasirlik həmişə onun ələmindəki ən yaxşı tarixi meyil və tendensiyaların işığında görünür. Təsədüfi deyil ki, o, klassik Azərbaycan ədəbi tənqidinin ilk sistemli elmi tarixinin yaradıcısıdır. "XX əsr Azərbaycan ədəbi tənqidi" (1966) kitabında milli, peşəkar ədəbi-tənqidi fikrimizin sovet dövrünə qədərki böyük bir mərhələsinə əhatə edir, tənqid tarixi ilk dəfədir ki, ədəbi inkişafın müstəqil bir vahidi kimi alınır, estetik və fəlsəfi cəhətdən aydın mənalara geniş şərh olunur; Tənqid tarixinin bir sistem, bir vəhdət halında bütün cərəyanları, dövrləşdirmə və elmi bölgü prinsipləri müəyyənləşdirilir. Müəllif tənqidi fikrin tənqid olunan illərdəki inkişafı və yüksəlişi yolunu Azərbaycanda demokratik və marksist ədəbi-nəzəri fikrin inkişafı, mübarizəsi və onun idealist estetika üzərində qələbəsi yolu kimi, müasir sosialist realizmi tənqidinə gətirib çıxaran yol kimi başa düşür və əsaslandırır. Özü də tənqid tarixi burada canlı ədəbi proseslə, ic-timai, estetik və fəlsəfi fikrin də tarixi ilə əlaqədə öyrənilir.

"XX əsr Azərbaycan ədəbi-tənqidi" kitabında bizim milli ədəbi-tənqidi fikrin tarixən qə-dimliyi, onun inkişafının qanunauyğunluğu və mürəkkəbliyi xüsusi tədqiqat predmeti olur-sa, "Qorki və Azərbaycan" monoqrafiyasında (1959) bu tənqidi fikrin dünya mədəniyyəti ilə, geniş mənada ədəbi-bədii proseslə qarşılıqlı əlaqə və münasibətlərinin zənginliyi mü-əllifin əsas maraq hədəfinə çevrilir. Bu kitabda diqqəti cəlb edən ən yaxşı cəhət, ədəbi təsir və əlaqə məsələsinə irəli sürülən, tədqiqatçının əsaslandığı elmi-metodoloji prinsipin doğ-ruluğu və müasirliyidir. Burada təsir və əlaqə ədəbi prosesin üzvi, daxili qanunu kimi milli ədəbiyyatın, fikri-mədəni səviyyəsini, onun dünya ədəbi irsindən, başçu dühasının ideya-bə-dii zənginliyindən istifadə edə bilmək imkanını və qabiliyyətini əks etdirən göstərici kimi şərh edilir.

Monoqrafiya ədəbi-mədəni əlaqələr tariximizin zənginliyini qabarlıq ifadə edə bildiyi ki-mi, ədəbi təsir və əlaqələrin öyrənilməsi sahəsində respublikada filologiya elminin müasir nəzəri səviyyəsini və imkanlarını nümayiş etdirən bir elmi əsər kimi də mənəlanə və ədəbi ic-timaiyyətin rəğbətini qazana bilmişdir.

Azərbaycanda ədəbi-tənqidi və bədii fikrin inkişaf yolunu vəhdətdə öyrənmək prinsipi Kamal Talıbzadənin, həmçinin, "Abbas Səhəhət" (1955) monoqrafiyasında qorunub saxlanıl-mışdır. Görkəmli şair romantikin bədii yaradıcılığı ilə yanaşı ədəbi görüşlərinə də burada ge-niş yer ayrılmışdır.

Ədəbiyyatşünaslıq və ədəbi tənqid arasında yüksək vəhdətə, sintezə nail olmağı müasir tənqiddə sənətkarlığın və monumentallığın əsas şərti kimi bir neçə məqalə irəli sürən mü-əllif özü də bu prinsipə işdə, real təcrübədə əməl edir: kitabda klassiklərin tənqidinə həsr olu-nan son məqalələr onun hər iki sahə ilə həmişə yanaşı, paralel məşğul olduğuna dolaylı ədəbdir.

Uzun illərdən bəri Nizami adına Ədəbiyyat İnstitutunda elmi işlər üzrə direktor müavini və Azərbaycan Yazıçılar İttifaqının tənqid və ədəbiyyatşünaslıq bölməsinin rəhbəri vəzifə-sində çalışmaqda olan Kamal Talıbzadə respublikada müasir ədəbi tənqidin inkişafına fəal təşkilati işlə də yaxından kömək göstərməkdədir. Biz onu müasir ədəbi tənqidi prosesin ən yaxşı hadisələrinin və ən perspektivli tomayüllərinin həmişə ən ardıcılı qayğıkeşi, etibarlı müdafiəçiləri sırasında görməyə adət etmişik.

Bəkir NƏBİYEV

Akademik

Azərbaycan ədəbiyyatı tənqidinin, estetik fikrinin araşdırılması sahəsində akademik Kamal Talıbzadənin xüsusi xidmətləri var. Ondan əvvəl də bu bərədə yazanlar olmuşdur. Məsələn, M.F.Axundovun, F.Köçərlinin tənqidi görüşlərinə xüsusi monoqrafiyalar həsr edilmişdi. Lakin Kamal müəllim XI əsrin nadir ədəbi simalarından olan dahi filoloq Xətib Təbrizidən tutmuş, XX əsrin peşəkar ədəbiyyat tənqidçisi Seyid Hüseyinə qədər - 900 illik estetik fikir tariximizi ilk dəfə sistemli şəkildə araşdırıb təhlil etmiş, bu mövzuda çox san-ballı bir monoqrafiya ilə elmimizi zənginləşdirmişdir. Bu əsəri ilə alim Azərbaycanda ədə-biyyatşünaslıq elminin ilk və tam tarixi mənzərəsini yaratmış, bir elmi istiqamət olmaq eti-barilə tənqidşünaslığın əsasını qoymuşdur. Akademik Kamal Talıbzadə Azərbaycan ədə-biyyatı tarixlərinin yazılmasında bir müəllif və təşkilatçı kimi həmişə yaxından iştirak et-mişdir. O, hələ üç cildlik ədəbiyyat tariximizin 1960-cı ildə buraxılmış 2-ci cildinin əsas müəlliflərindən və redaktorlarından biri idi. Son vaxtlarda da bu yorulmaz alim yaşının və səhətinin imkanları dairəsində Nizami adına Ədəbiyyat İnstitutunda hazırlanan altı cild-lik "Azərbaycan ədəbiyyatı tarixi" ilə məşğul olurdu. O, bu fundamental işin də əsas mü-əlliflərindən biri və Baş Redaksiya Şurasının üzvü idi.

Möhtərəm Rəfiqə xanım şəhadət verir ki, dünyasını dəyişməsindən birçə gün əvvəl Kamal müəllim yenə də ədəbiyyat tarixinin müvafiq fəsilələri ilə məşğul olmuş ki, qarşın-da ki qovluq elə o vəziyyətdə alimin yazı masasının üstündə qalmaqdadır...

27 yanvar 2006

Ağamusa AXUNDOV

Məmməd Arif, Əli Sultanlı, Mir Cəlal, Məmməd Cəfər kimi görkəmli ədəbiyyatçıla-rımızdan yaşca çox, lap çox fərqlənsə də, mənim mənsub olduğum nəslin nəzərində Kamal müəllim onlarla bir cərgədə duran, qibtə olunmalı, sevilməli alim, gözəl, nəcib insan idi. Hər dəfə onu görəndə unudulmaz müəllimlərim yadıma düşürdü: eyni elmi siqlət, zi-yalıqlı, xeyirxahlıq.

Səbəbi məlum idi. Mən indiki Bakı Universitetinin birinci kursunda oxuyanda Kamal müəllim adını çəkdiyim o unudulmaz müəllimlərlə yanaşı, həmin tədris müəssisəsində dərs deyirdi. Yadımda yaxşı qalır, sovet ədəbiyyatından və ədəbi tənqiddən. Heyif ki, müəllimliyi çox çökmədi. Biz ikinci kursa keçəndə, o, universitetdən getdi. Bəlli oldu ki, 27 yaşlı gənc müəllimimizin əsas iş yeri Nizami adına Ədəbiyyat və Dil İnstitutudur. Çox cavan olmasına baxmayaraq, orada şöbə müdiri vəzifəsində işləyir, burda isə saat hesabı dərs deyirdi. Amma fərqi yox - o bizim yaddaşımızda birinci peşəkar ədəbiyyatşünaslar nəslinin son nümayəndəsi kimi qaldı, özünə əbədi yer tutdu. Kamal müəllim bu dünyaya elmlə məşğul olmaq üçün gəlmişdi və ömrünün düz 61 ilini ölkəmizin ən böyük elmi mə-bədi olan Elmlər Akademiyasının divarları arasında keçirdi.